

איתוק: אה"ל "פתרו את הספר"
 לכיתה ז'
 בהוצאת ת"ל

החליל / ש"י עגנון

"החליל" מבוסס על סיפור חסידי*, שבו מופיע המוטיב הרווח בסיפורים חסידיים רבים, ולפיו גם האדם שאינו מסוגל להתפלל תפילה סדורה כמו כל הקהל שבבית הכנסת, יכול למצוא ביטוי ספונטני ואישי לתפילתו. כאשר הביטוי האישי נובע מתוך תשוקה אדירה להתפלל, הוא יכול אפילו להעלות את תפילותיו של הקהל כולו.

הדמויות בסיפור

הדמויות המרכזיות בסיפור הן הבעש"ט, הילד, האב והקהל.

הילד שבסיפור, כבר אחרי גיל מצוות, הוא מוגבל בתפיסתו. אמנם אביו יודע שבנו אינו מסוגל להתפלל תפילה של ממש בבית הכנסת, אך הוא אינו יכול להשאירו בבית לבד משום שהוא חושש שמא יאכל במהלך הצום. בלכתם לבית הכנסת לוקח הילד את חלילו בלא ידיעת האב. האב אינו יודע ואילו הקורא כבר יודע. עובדה זו יוצרת מתח וסקרנות לקראת הבאות. המתח והמאבק בין האב לבן מתרחשים בזמן מיוחד ובמקום מיוחד – ביום הכיפורים ובבית כנסת בלתי מוכר לילד.

הבעל שם טוב הוא הצדיק העומד כשליח ציבור של הקהל ושל עם ישראל, ולעומתו בקוטב הנגדי עומד הילד, שלכאורה הוא "אטום הלב" שאינו יודע צורת אות. בין שניהם נמצא האב המייצג בתגובותיו גם את עמדת הקהל.

הנער רוצה לבטא את עצמו, אך האמצעי היחידי שיש לו לשם כך הוא החליל, ובו הוא עושה שימוש ברגעי השיא של תפילת נעילה. השימוש בחליל מנוגד ניגוד קוטבי לתפיסת ההלכה, שלפיה נגינה בחליל, שהוא מוקצה, היא עברה ממש – חילול הקודש.

רק הבעש"ט, בגלל צדיקותו ומדרגתו הגבוהה, חש, כי תפילת הקהל מתעכבת, ומאוחר יותר הוא אף מבין כי דווקא נגינתו של הנער, נגינה שנבעה מתוך כנות וטוהר לב, פתחה את שערי השמים.

דברי הבעש"ט מעלים את הילד שהיה בשולי החברה לדרגה של גיבור האירוע וגורמים לשינוי בתודעה וביחס של האב ושל קהל המתפללים אליו.

כוחה של הכוונה בתפילה

הסיפור מצביע על כוחה של הכוונה בתפילה. הנער, בתמימותו וברצונו העז להתקרב לקב"ה, מצליח להעלות גם את "כל התפילות" הסדורות של המתפללים.

"יש כאן עיבוי ספרותי של הרגש המורד במוסכמות והדגשת הערך של טוהר הלב... הסיפור משקף גם את הרעיון של שלמות העדה החסידית כאורגניזם אחד; אשר על כן ניתן להבין שכל השנים שהיה הנער נעדר מבית התפילה, בלא ביטוי הממצה את עצמו, נתחסרה תפילת הבעש"ט, ועתה, משתוקן הדבר, הופרה הניצוץ הקדוש בנפש הנער והושלמה העדה המתפללת.

* יואב אלשטיין בספרו מעשה חושב, עמ' 11, מציין מקורות אלו לסיפור: "קבוצת יעקב" ו"אמונת צדיקים". כמו כן הוא מזכיר שהסיפור עובד על ידי מרטין בובר בספרו "אור הגנוז" וגם על ידי ברדיצ'בסקי בכתביו ביידיש.

כמו כן משקף הסיפור את אמצעי הניגון שבתפילה; הרי זה קול שאינו כרוך ומוגבל באותיות חתוכות, והריהו בבחינת ניתוק ממסגרת החומר והתקשרות למערכת הרוחנית...^{*}

עוצמת התשוקה הבווערת בלבו של הילד עד כלות נפשו ממש, עוצמה שבאה לידי ביטוי בנגינה בחליל, היא זו שהעלתה בטוהרתה את תפילות הקהל כולו.

הצעות להפעלה

1. כדאי לשוחח עם התלמידים על **המציאות החברתית** המתוארת בסיפור – מציאות של גלות, שבה יהודים מעטים גרים בכפרים הרחוקים ממרכזי יישוב יהודיים והם צריכים לנסוע מרחק רב על מנת להתפלל בבית הכנסת בימים הנוראים. הילד אינו אמון על תפילה בציבור בבית הכנסת, קהל המתפללים אינו מוכר לו, ואין לנער תחושת שייכות אליו.
  2. ניתן להתייחס לשאלת **הדמויות** ביצירה באמצעות שאלות כמו:
    - מה מאפיין כל אחת מהן?
    - מהו תפקידן ומהו מעמדן של הדמויות ביצירה?

הבעש"ט הוא הצדיק הנמצא במדרגתו מעל כל האנשים, ולפיכך הוא היחיד המבין דברים שהם מעבר להבנתם של שאר האנשים.

הילד עומד בקוטב הנגדי לצדיק. הוא אינו יודע קרוא וכתוב כמו כל הילדים בגילו, אינו יודע להתפלל ואינו בקי בהלכות פשוטות. כדאי להסב את תשומת לבם של התלמידים לכך שזוהי דמותו **לכאורה**. שכן בסוף הסיפור מתברר לכולם, כולל לבעש"ט עצמו, שמדרגתו של הילד גבוהה, והוא זה שהיה מסוגל לפתוח שערי שמים.

האב והקהל נמצאים בין שני הקטבים הללו. הם שופטים את ההתרחשויות על פי מה שעניינהם רואות – על פי הנורמות.
  3. התלמידים יכולים לבחון את השינויים שחלו בדמות הנער. בתחילת היצירה הוא **אטום לב** (כדאי לעמוד איתם על משמעות הביטוי), "שלא יכול היה לתפוס צורת האותיות ולא לומר שום דבר שבקדושה", ואילו בסופה הוא הופך למי שבזכותו נפתחו שערי שמים ובזכותו עלתה תפילת הקהל כולו.
  4. כדאי לשים לב לכינויים של הילד בסיפור:
    - ילד – כינוי זה שומר על אנונימיות של הדמות, יש בו משום ציון גיל בלבד. העמדה כלפיו היא ניטרלית.
    - נער – מי שעושה מעשה נערות; העמדה עדיין כלפיו ניטרלית, אך היא קצת יותר מחייבת.
    - תינוק – טהור כתינוק, או: תינוק שנשבה, כינוי היוצר אמפתיה וסלחנות.
  4. לחלופין, במקום משימה 3 אפשר להציע לתלמידים לבטא את השינוי שחל במעמדו של הילד ובמעמדן של שאר הדמויות במהלך הסיפור בצורה גרפית.
- בתחילה היה הילד בתחתית המדרגה, האב והקהל באמצע, והבעש"ט במדרגה העליונה. בסוף הסיפור האב והקהל, שלא הבינו את הישגו של הילד, נמצאים בתחתית, ואילו הילד עולה למדרגה העליונה, כי בכוח תפילתו גרם גם לתפילות הקהל להתקבל.

* על פי יואב אלשטיין, מעשה חושב, עמ' 24.

5. ניתן לשאול: איך הדמויות בסיפור מתייחסות אל הילד – האב, הקהל והבעש"ט? איזו עמדה מייצג כל אחד מהם? יחסו של מי מוצדק לדעתכם?
- האב** – יחסו הוא יחס של הורה, של מי שאחראי לילד. הוא מנסה למנוע חריגה של הילד מן הנורמות ומכללי ההלכה.
- היחסים בין האב והבן בבית הכנסת הם מתוחים וטעונים, מפני שהרצון של הילד מתנגש עם הצווים הברורים של ההלכה.
- הקהל** – לקהל יש נוכחות מועטה ביצירה, והיא באה לידי ביטוי בארבע מילים בלבד – **עד שתמהו כל השומעים**, אך יש בנוכחות זו ייצוג של תגובת החברה בכלל: פליאה, תימהון, השתוממות.
6. יש מקום לשאול את התלמידים כיצד היו הם מתייחסים לילד כזה אילו הופיע פתאום בבית הכנסת שבו הם מתפללים? האם היו מקרבים אותו? מסתייגים ממנו? דוחים אותו? לועגים לו?
7. האם יש באופן שבו מסתיים הסיפור משום "המלצה" שכל אדם יבחר בדרך פשוטה וספונטנית של תפילה לקב"ה?
- כדאי להדגיש כי הנוסח הקבוע והמקובל משמש ליודעי תפילה ככלי ביטוי, וכי כל יהודי נדרש להתכוון ולהאמין תכלית האמונה במילות התפילה שהוא הוגה, אך מי שאינם מסוגלים בשום אופן להשתלב בתפילה הרגילה (כמו שאינם יכולים להשתלב השתלבות מלאה בחברה שבתוכה הם חיים) יכולים על ידי השתוקקות אדירה וכוונה טהורה, כנה ועצומה להיות שותפים לתפילה של כולם ולהתעלות, ו"תפילתם" לא זו בלבד שהיא מתקבלת, אלא שהיא אף יכולה לגרום לקבלת תפילותיהם של שאר האנשים*.
8. אפשר לבקש מן התלמידים להביא לכיתה סיפורי חסידים, אם מתוך ספרים ואם מתוך סיפורים שקראו והם זוכרים, ולספרם בכיתה.**
9. אפשר לסיים את קריאת הסיפור ב"קיצר את תפילתו מכפי הרגלו" ולשאול את התלמידים: איך אתם הייתם מסיימים את הסיפור?

* יש להיזהר מאוד שלא יילמד כאן לקח מעשי, ושמעשה זה לא ישמש דוגמה. ראוי לציין שזה מקרה קיצוני, יוצא דופן, וכי רק צדיק כבעש"ט היה יכול להבחין בכך.

** אפשר להפנות את התלמידים אל הסיפורים: "הצדיק הכפרי" של שלום אש, "צירוף אותיות" של ש"י עגנון ו"למה צחק הצדיק" של ש"י עגנון.